

Гринькова Надія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна

ORCID: 0000-0002-5774-8699,

e-mail: nadiia.hrynkova@rshu.edu.ua

МОРАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ У ВИХОВАННІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розкривається зміст реалізації виховного потенціалу взаємодії сім'ї та закладів позашкільної освіти як соціальних інститутів, які здійснюють найбільш істотний вплив на особистість дитини молодшого шкільного віку; визначено роль сім'ї, яка забезпечує духовний і моральний розвиток особистості дитини, привчання до праці й вироблення ставлення до неї як основного джерела достатку та добробуту людини, формує світогляд і характер громадянина України. Констатовано, що результат формування моральної вихованості особистості безпосередньо залежить від культурного рівня сім'ї, виховної позиції, якої дотримуються батьки, загальної атмосфери, що панує в ній; визначаються особливості організації морального виховання учнів початкової школи в контексті освітнього процесу закладів позашкільної освіти. Виокремлено умови, які сприяють ефективній реалізації завдань морального виховання учнів молодшого шкільного віку: зміст, методи та організація навчання, особистість педагога закладу позашкільної освіти, його знання, переконання, атмосфера заняття, стиль міжособистісних стосунків вихователя та вихованців. Визначено, що головною умовою реалізації ефективної взаємодії сім'ї та закладів позашкільної освіти є інтеграція підсистем освітнього закладу в освітній процес, позакласну та позашкільну сфери.

Ключові слова: моральне виховання, моральна вихованість, сім'я, заклад позашкільної освіти, учень молодшого шкільного віку.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням освіти у XXI столітті є виховання гуманної особистості, яка б могла будувати свої стосунки з навколишнім світом на ґрунті взаєморозуміння, співробітництва й толерантності. Важливе значення у вирішенні цієї проблеми має позашкільна освіта, що сприяє гармонійному розвитку особистості, забезпечує умови її соціалізації у вільний від навчання час. Специфікою закладів позашкільної освіти є швидке реагування на суспільні запити, на інтереси та потреби молодого покоління, вимоги держави щодо освіти і виховання особистості. Тож виникає потреба утвердження в сучасному українському суспільстві гуманістичних цінностей, посилення виховної функції освітніх закладів, розширення кола суб'єктів виховання, налагодження взаємодії сім'ї, закладів позашкільної освіти з метою вироблення спільної виховної позиції та стратегії її реалізації в процесі морального виховання нового покоління.

Потреба в активізації пошуку шляхів удосконалення процесу морального виховання, налагодження взаємодії всіх суб'єктів виховного процесу, а також організація освітнього процесу за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей, такі пріоритети визначено і Законом України «Про освіту» (2017) і Законом України «Про позашкільну освіту» (2018), а також Концепцією «Нова українська школа» (2016) тощо.

З огляду на висловлені міркування, доходимо висновку, що проблема морального виховання школярів та впливу сім'ї і закладів позашкільної освіти на цей процес залишаються актуальними темами досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців і педагогів-практиків.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Зокрема, психологічні механізми та закономірності процесу морального виховання особистості описані в дослідженнях І. Беха, Н. Давидюк, Г. Иванової, Л. Рувинського, Д. Співака, Е. Лузіка, Н. Ладогубець, Т. Ільїної, Р. Павелківа та ін. Характеристика процесу морального виховання здійснена в працях С. Гончаренка, Р. Даниляка, В. Омеляненка, А. Кузьмінського, Є. Нечасової, О. Сухомлинської, М. Фіцули та ін.

Питанням з'ясування змісту поняття «моральна вихованість особистості», а також визначенню його структурних компонентів значну увагу приділяли Н. Волкова, Н. Гринькова, Н. Мойсеюк, Р. Даниляк, Г. Жукова. Організаційні форми і методи морального виховання дітей на різних вікових етапах вивчали І. Андрощук, І. Зайченко, І. Казанжи, С. Мельничук, М. Фіцула, Л. Ярощук.

Проблема сімейного виховання стала предметом дослідження Є. Коваленко, С. Кириленко, Г. Адамів, С. Литвиненко, Л. Маценка, О. Моїсєєвої, Л. Тимошенко. Вивченню виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів присвячено наукові праці Т. Сущенко, О. Рейпольської, Н. Кушевої, Г. Пустовіта, Т. Сущенко, Т. Цвірової; питання організації співпраці батьків і педагогів позашкільних навчальних закладів у моральному вихованні дітей висвітлено в роботах І. Головської, Н. Князевої.

Водночас доводиться констатувати, що проблема взаємодії закладів позашкільної освіти та сім'ї в процесі морального виховання молодших школярів ще недостатньо розроблена в теоретичній та вивчена в практичній площинах.

Мета статті полягає у розкритті змісту реалізації виховного потенціалу взаємодії сім'ї та закладів позашкільної освіти як соціальних інститутів, які здійснюють найбільш істотний вплив на особистість дитини молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідною умовою формування моральної вихованості школярів початкової ланки освіти є реалізація виховного потенціалу взаємодії тих соціальних інститутів, які здійснюють найбільш істотний вплив на особистість дитини. Такими виховними інститутами на певному віковому етапі є передусім сім'я, заклади загальної середньої та позашкільної освіти. Сім'я є середовищем первинної соціалізації дитини, у якому закладаються основи її особистості. Батьки своїм прикладом допомагають засвоїти такі поняття, як чесність, порядність, доброзичливість, ширість, чуйність.

На думку значної кількості вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів, сім'я є головною ланкою в реалізації завдань морального виховання. Вони звертають увагу на те, що в сім'ї закладений природний

потенціал, який уможливило створення надійного підґрунтя для формування складових моральної вихованості дитини, що забезпечить її особисте й соціальне життя в майбутньому. Домінуючий вплив сімейного виховання пояснюється його стійкістю, постійністю, тривалістю, особливими умовами спілкування, що складаються в родинному середовищі.

Провідну роль сім'ї у вихованні підростаючого покоління визначено у державних нормативних документах. Зокрема, у Концепції «Сім'я і родинне виховання» визначено, що виховна функція сім'ї полягає в здійсненні в сучасних умовах первинної соціалізації дітей і їхнього виховання до соціальної зрілості. Зосереджено увагу на тому, що найперше сім'я забезпечує духовний і моральний розвиток особистості дитини, привчає до праці й виховує ставлення до неї як до основного джерела достатку й добробуту людини, формує світогляд і характер громадянина України (2017).

Молодший шкільний вік – це той період, коли активна участь сім'ї в моральному вихованні дитини безпосередньо впливає на увесь подальший її розвиток, процеси виховання та самовиховання. Сім'я вагомо впливає на формування основ світогляду, засвоєння моральних норм та правил, визначення ставлень до людей, їхніх дій та вчинків.

На думку Є. Коваленко, однією з головних переваг сім'ї над іншими соціальними інститутами в моральному вихованні дитини є складні механізми сімейної адаптації; сімейне середовище впливає на дитину постійно, безперервно. Саме тому, наголошує науковець, якою б вагомою не була участь інших суспільних інститутів у соціально-культурній адаптації дитини, вплив сім'ї є домінуючим (2009). Цю саму позицію підтримують С. Кириленко та Г. Адамів, які наголошують на тому, що, незважаючи на відчутний подальший вплив вихователів, учителів та друзів, духовний досвід, здобутий дитиною в родині, буде постійно істотно впливати на все її майбутнє життя (2009).

Головною відмінною рисою сімейного виховання є те, що воно емоційне за своїм змістом і передбачає наявність почуття любові батьків до дітей та дітей до батьків. Тепло домашнього затишку, комфортні умови родинного кола сприяють засвоєнню дитиною норм, правил, способів поведінки, поглядів, які культивуються в родині. Характерною рисою сімейного виховання є вплив різних поколінь на особистість дитини, що сприяє збагаченню її різноманітними знаннями, життєвим досвідом, переконаннями, ідеалами, ціннісними орієнтаціями, критеріями оцінювання життєвих явищ (Є. Коваленко, С. Кириленко та Г. Адамів, 2009).

Починаючи з навчання в початковій школі, роль сім'ї у вихованні дитини посилюється. У молодшого школяра виникає потреба поділитися з близькими для нього людьми своїми переживаннями, звернутися до них за порадою, а іноді й допомогою. Отже, сім'я виконує ще одну важливу виховну функцію – задовольняє потребу дитини в спілкуванні. Особливістю молодшого шкільного віку є те, що спілкування дає дитині змогу не тільки реалізувати інтелектуальні й емоційні потреби, а й отримати оцінку власної особистості, пізнати себе, самоствердитися, що створює сприятливі умови для формування моральної вихованості. Варто зазначити, що спілкування дорослих та дітей у сім'ї має позитивне емоційне забарвлення, характерною ознакою якого є співпереживання. Це збагачує особистість дитини, сприяє формуванню чуйного ставлення до переживань інших людей, підвищує сприйнятливості до

виховних впливів. Чим довшим за часом та різноманітнішим за змістом буде спілкування, тим багатшою та різноманітнішою стане особистість дитини.

Важливою складовою сімейного виховання є авторитет батьків. Під авторитетом ми розуміємо вплив батька та матері, в основі якого – повага та любов дитини до них. Без авторитету неможливо виховувати дитину, формувати в неї моральні якості. Ефективність сімейного виховання зростає, якщо батьки дотримуються діалогічного стилю в спілкуванні, характерною рисою якого є повага до особистості дитини, її інтересів та потреб. Такий вид взаємодії з дитиною буде сприяти налагодженню міжособистісних стосунків у сім'ї, формування у дитини почуття власної гідності, допомагають правильно оцінювати свої вчинки та вчинки інших людей з позиції гуманності (Литвиненко, 2012).

Тож можемо переконливо стверджувати, що результат формування моральної вихованості особистості безпосередньо залежить від культурного рівня сім'ї, виховної позиції, якої дотримуються батьки, загальної атмосфери, що панує в домі. Адже сім'я для дитини стає тим середовищем, де вона отримує перші знання про навколишній світ, моральні норми, стосунки між людьми, де виробляються перші навички та звички, закладаються основи характеру та культури поведінки. Ціннісні орієнтації, що формуються в родинному колі, стають основою дитячого світогляду, моральних орієнтирів та життєвої позиції.

Проблема співпраці сім'ї й закладів освіти у вихованні дітей займає важливе місце в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Видатний педагог розробив і втілював на практиці такі форми родинно-шкільного виховання, як «школа радості», у якій педагоги разом з батьками протягом року займалися підготовкою дітей до школи, «педагогічна школа» для батьків, заняття в якій спрямовувалися на їхнє ознайомлення з основами виховання підростаючого покоління, та «психологічні семінари для вчителів», які забезпечували підготовку педагогів до виховної роботи з учнями. Науковець наголошував на особливій ролі школи у формуванні моральної вихованості школярів (Сухомлинський, 1977).

Необхідно зазначити, що суттєві труднощі в організації виховного процесу в початковій школі виникають у зв'язку з тим, що спілкування вчителя з учнями досить обмежене в часі, педагогу важко впливати на вихованців за межами школи. Особливого значення в цей період набуває організація такого дозвілля дітей, яке б сприяло реалізації завдань морального виховання молодших школярів, було емоційним і захоплюючим за змістом. К. Чорна наголосила на тому, що: «Стратегічними умовами проєктування процесу морального розвитку виступають: визнання дитини, її прав і гідності найвищою цінністю суспільства, професійність дій вихователя; відповідність виховної практики концептуальним засадам особистісно орієнтованого гуманістичного виховання» (2017).

Значну допомогу сім'ї та школі у вирішенні проблеми організації дозвілля можуть надати педагоги позашкільних навчальних закладів, оскільки, як зазначив Г. Пустовіт «позашкільний навчальний заклад – це загальнодоступний навчально-виховний заклад, який надає дітям і молоді знання, формує вміння і навички за інтересами, забезпечує інтелектуальний, духовний та фізичний розвиток...» (2017).

Батьки також зацікавлені в співпраці з педагогами позашкільних навчальних закладів, оскільки це дасть їм змогу краще зрозуміти світ інтересів і захоплень дитини, розкрити її нахили й таланти, створити оптимальне середовище для формування моральних якостей.

Характерною ознакою молодшого шкільного віку є те, що в цей період відбувається активізація різноманітних здібностей дітей, вони прагнуть до самореалізації, що створює сприятливі умови для здійснення морального виховання в позашкільних навчальних закладах. Про важливість закладів додаткової освіти в реалізації завдань морального виховання особистості йдеться в державних документах. Зокрема, у Законі України «Про позашкільну освіту», Концепції «Нова українська школа» окреслено особливу роль цих установ у процесі морального становлення покоління, яке зростає. Акцентовано на тому, що вони покликані не лише формувати творчу та активну особистість, а також піклуватися про її моральний розвиток шляхом організації змістовного дозвілля (2016).

Своєрідний освітній процес у закладах позашкільної освіти, як зазначила Т. Сущенко, «будується на основі закону творчості, що передбачає залучення дітей до реальної співтворчості, діалогу, гармонізацію спілкування, успіх... (2017, с. 333). З цією думкою погоджується К. Журба, яка звертає увагу на важливості самовиховання в «осягненні моральних цінностей учнями основної і старшої школи», що важливим чинником є «самовипробування, яке націлює на досягнення успішного результату процесу і виступає стимулом до добросовісності, морального перетворення» (2017, с. 333).

Досліджуючи проблему особливостей організації освітнього процесу в позашкільних навчальних закладах, І. Мельникова виокремлює такі характерні риси: урахування інтересів і запитів дітей, їхніх індивідуальностей, демократизація педагогічних відносин, відсутність формальності та педантизму, суворої регламентації занять, різноманітність форм дозвілля, гнучкість організаційних структур. На її думку, фактом свого виникнення позашкільні заклади поставили на порядок денний основні проблеми педагогіки: розвиток дитини відповідно до її природи в невимушеній і доброзичливій атмосфері ігрової та імітаційної діяльності; пошук і створення оригінальних методик виховання та освіти; розвиток дитячого самоуправління; раціональне вирішення питань усебічного й гармонійного виховання дитини, у тому числі й морального (Мельникова, 1995, с. 144).

Варто зауважити, що значний виховний потенціал занять у закладах додаткової освіти міститься в організації колективної діяльності дітей, у якій вони навчаються скеровувати свої зусилля заради досягнення спільної мети, виявляти увагу до всіх оточуючих, надавати їм допомогу, піклуватися про навколишнє середовище. Творча діяльність сприяє формуванню в школярів таких моральних якостей, як наполегливість, стриманість, самостійність, дисциплінованість, вміння долати труднощі й виконувати відповідальні доручення.

Характерною ознакою виховного процесу в закладах додаткової освіти є те, що сам учень стає ініціатором індивідуального виховання, оскільки він самостійно обирає той вид діяльності, який йому до вподоби. На відміну від школи процес виховання в цих закладах має неформальний характер: перевага його полягає в зміщенні акценту з інформаційного способу передачі знань на спілкування, передачу досвіду від старшого покоління до молодшого.

Досягнення певних результатів у моральному вихованні учнів молодшого шкільного віку значною мірою залежить від особистості педагога, який працює в позашкільному навчальному закладі. Т. Сущенко наголошує на тому, що діти люблять насамперед учителів, закоханих у свою справу, а серед них віддають перевагу найбільш добрим і чуйним (2017, с. 333).

Як уже зазначалося, заняття в закладах позашкільної освіти зорієнтовані на організацію змістовного дозвілля молодших школярів, що безпосередньо сприяє реалізації завдань морального виховання. На думку Г. Пустовіта, дозвілля є особливою соціальною сферою, зоною активного спілкування, де діти задовольняють особисту потребу в самоперевірці, самооцінці власного «Я». Науковець наголошує на тому, що такі форми дозвілля, як заняття в клубах, гуртках, колективні ігри й розваги, сприяють розвитку дружби, товарищескості, психологічної сумісності школярів (2017). Цієї думки дотримується й Т. Сущенко, яка акцентує увагу на тому, що колективна творча праця на заняттях сповнена ситуаціями з яскраво вираженим моральним змістом, що дає змогу педагогу впливати на формування моральної позиції учнів (2017).

Вагомий внесок у процес морального становлення особистості учня початкової школи здійснюють позашкільні заняття, що мають художньо-естетичну спрямованість, оскільки створюють сприятливі умови для ознайомлення учнів з творами мистецтва та зразками світової культури. Питання впливу мистецтва на моральне виховання особистості порушені в наукових працях В. Мачуського. Дослідник звертає увагу на те, що всі функції зазначеного феномену в суспільстві (суспільно-перетворювальна, інформативна, пізнавальна, комунікативна, естетична та ін.) сприяють моральному вихованню, здійснюючи його в межах специфічних художніх засобів і особливостей виду та жанру твору. Мистецтво він називає вчителем моральності (2017, с.125). Вчений також зауважив, що мистецтво, вбираючи в себе багатство морально-естетичного досвіду ставлення людини до світу, завжди було, є й буде одним з основних чинників гуманістичного виховання особистості; почуття й емоції, що виникають у процесі сприймання дитиною прекрасного й досконалого, спонукають до добрих справ та активної діяльності (2017, с. 422-423).

Заняття, що мають еколого-натуралістичну та туристсько-краєзнавчу спрямованість, також сприяють моральному вихованню учнів. За словами Г. Пустовіта, виховати справжню людину поза природою абсолютно неможливо. Гармонійна особистість народжується лише в гармонії з довкіллям (2017).

Усі перераховані особливості організації виховного процесу в закладах позашкільної освіти засвідчують, що ці освітні установи покликані відігравати особливу роль у процесі формування моральної вихованості учнів молодшого шкільного віку на сучасному етапі.

Важливою умовою організації ефективної взаємодії педагогів закладів позашкільної освіти і сім'ї у вихованні учнів є створення такої педагогічної системи, яка охоплює всі сфери діяльності закладу освіти, і, водночас, передбачає інтеграцію її підсистем в освітній процес, позакласну та позашкільну сферу. Відповідно до цієї системи, виховання школярів відбувається в ході реалізації певної ідеї, мрії, яка захоплює й об'єднує всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, учителів, батьків.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, аналіз та вивчення психолого-педагогічної літератури та педагогічної практики дає нам змогу стверджувати, що кожен із таких соціальних інститутів, як сім'я та заклади позашкільної освіти містить у собі потужний виховний потенціал у справі формування моральної вихованості молодших школярів, сприяє гармонійному розвитку і становленню молодшого школяра у всіх сферах суспільного життя. Однак важливим, на наш погляд, є узгодження і координування педагогічних впливів сім'ї та закладів позашкільної освіти у вимогах, потребах у створенні оптимального виховного середовища для формування моральної вихованості дітей молодшого шкільного віку. Конкретизація педагогічних умов щодо здійснення взаємодії зазначених суспільних інститутів дасть змогу підвищити ефективність цього процесу, поглибити, доповнити та розширити виховний вплив на особистість дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Міністерство освіти і науки України, (2017). *Закон України «Про освіту»*: Режим доступу на <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> [Дата останнього звернення 9 травня 2019].

Міністерство освіти і науки України, (2017). *Закон України «Про позашкільну освіту»*: Режим доступу на <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> [Дата останнього звернення 9 травня 2019].

Кабінет Міністрів України, (2016). *Концепція «Нова українська школа»*: Режим доступу на: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> [Дата останнього звернення 9 травня 2019].

Концепція «Сім'я і родинне виховання», (2016). Режим доступу на: URL: studwood.ru/2122395/pedagogika/simya_rodinne_vihovannya_kontseptsiya [Дата звернення 9 травня 2019].

Коваленко, Є., Кириленко, С., та Адамів, Г. (2009). *Енциклопедія батьківства: посібник з сімейного виховання*. Київ: КНТ. 591 с.

Литвиненко, С. (2012). Соціально-педагогічні технології у роботі з сім'єю.

Нова педагогічна думка, № 4. сс. 165-167.

Сухомлинський, В.О. (1977). *Вибрані твори в 5 т. Т.4: Пависька середня школа. Розмова з молодим директором*. Київ: Радянська школа. 640 с.

Пустовіт, Г. (2017) *Енциклопедія позашкільної освіти*. Рівне: О. Зань, 325 с.

Мельникова, І. (1995). *Традиції народного виховання та позашкільні заклади України. Нові технології виховання*. сс. 83-86.

REFERENCES:

Ministry of Education and Science of Ukraine. (2017). *Zakon Ukrainyini "Pro osvitu"* [A law of Ukraine "On Education". Rezhyhm dostupu: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> [Data ostanoho zvernennia 9 travnia 2019]. [in Ukrainian]

Ministry of Education and Science of Ukraine. (2017). *Zakon Ukrainyini "Pro pozashkilnu osvitu"* [The Law of Ukraine "On Extracurricular Education"]. Rezhyhm dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> [Data ostanoho zvernennia 9 travnia 2019]. [in Ukrainian]

Cabinet of Ministers of Ukraine. (2016). *Kontseptsiiia "Nova ukrainska shkola"* [Conception "New Ukrainian School"] (Regulation No. 988-p., December 14). Rezhyhm dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> [Data ostanoho zvernennia 9 travnia 2019]. [in Ukrainian]

Kontseptsiia “Simia i rodyne vykhovannia”, (2016). [The Concept “Family and FamilyUpbringing”]. Retrieved from: https://studwood.ru/2122395/pedagogika/simya_rodinne_vihovannya_kontseptsiya [Data ostanoho zvernennia 9 travnia 2019]. [in Ukrainian]

Kovalenko, Ye., Kyrilenko, S. & Adamiv, H. (2009). *Entsyklopediia batkivstva: posibnyk z simeinoho vykhovannia*. [Encyclopedia of Paternity: A Manual on Family Education] Kyiv: KHT. 591 s. [in Ukrainian]

Lytvynenko, S. (2012). Sotsialno-pedahohichni tekhnologii u roboti z simieiu. [Social-pedagogical Technologies in Work with Family]. *New pedagogical thought*, 4, 165-167. [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory: Vol. 4* [Selected Works]. Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian]

Pustovit, H. (2017). *Entsyklopediia pozashkilnoi osvity* [Encyclopedia of Extracurricular Education]. Rivne: O. Zan. [in Ukrainian]

Melnykova, I. (1995). Tradytsii narodnoho vykhovannia ta pozashkilni zaklady Ukrainy. [Traditions of National Education and Out-of-school Establishments of Ukraine]. *Novi tekhnologii vykhovannia*. 83-86. [in Ukrainian]

MORAL AND EDUCATIONAL POTENTIAL OF THE INTERACTION OF THE FAMILY AND INSTITUTIONS OF OUT-OF-SCHOOL EDUCATION AND ITS IMPLEMENTATION IN THE EDUCATION OF JUNIOR STUDENTS

Nadiya Hrynkova

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methodology of Education
Rivne State University of the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5774-8699,
e-mail: nadiia.hrynkova@rshu.edu.ua

Abstract. The article deals with the content of the implementation of the educational potential of the interaction of the family and institutions of out-of-school education as social institutions that have the most significant impact on the personality of the child of the junior school age; the role of the family is provided, which ensures the spiritual and moral development of the child's personality, the study of the work and the development of the attitude towards it as the main source of human prosperity and well-being, shapes the outlook and character of the citizen of Ukraine. It is stated that the result of the formation of the moral education of the individual directly depends on the cultural level of the family, the educational position that parents adhere to, the general atmosphere that prevails in it; It turns out that the effectiveness of family education grows if parents adhere to the dialogical style of communication, which is characterized by respect for the child's personality, his interests and needs; the peculiarities of the organization of moral education of elementary school students in the context of the educational process of institutions of out-of-school education are determined (taking into account interests and requests of children, their individualities, democratization of pedagogical relations, lack of formalism and pedantry, strict regulation of classes, a variety of forms of leisure, flexibility of organizational structures). It was found out that a kind of educational process in institutions of out-of-school education is based on the law of creativity, which involves involving children in real co-creation, dialogue, harmonization of communication, success; The conditions that promote the effective realization of the tasks of moral education of pupils of junior school age are listed: content, methods and organization of

training, the personality of the teacher of the institution of out-of-school education, his knowledge, beliefs, atmosphere of the class, the style of the interpersonal relationships of the educator and the pupils; it was determined that the main condition for the effective interaction of the family and institutions of extracurricular education is the integration of the subsystems of the educational institution into the educational process, out-of-school and extracurricular spheres.

Key words: moral upbringing, moral education, family, institution of out-of-school education, pupil of junior school age.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2019 р.